

Feministické vzdorné čtení a genderová analýza na příkladech z Erbenovy *Kytice*

– Tereza Kynčlová –

Literatura a především kanonická díla zastoupená v kurikulech od základních po vysoké školy mají významný socializační charakter strukturující nejen kulturní, ale i genderovou identitu jedince (Renzetti – Curran 2003: 117–124). V následujícím textu vycházím z premisy, že básnická sbírka *Kytice* (1853) Karla Jaromíra Erbena je kanonickým textem majícím genderově-socializační efekt; identifikuji se s dekonstruktivistickou kritikou binárních opozic a jejich hierarchického vztahu; pracuji s feministickou kritikou ideologie patriarchátu a poststrukturalistickým pojetím genderu jakožto diskurzivně utvářené entity, jež odkazuje na kulturní předpoklady, očekávání a praktiky, které kontroly, jakými způsoby se ve společnosti z lidských bytostí stávají muži a ženy. Femininitu a maskulinitu – důsledky sociální konstrukce a nikoliv přirozené determinace – nechápu jako extrémní polarity, nýbrž jako body na kontinuu mnoha různých femininit, maskulinit a jiných genderových identit (Pilcher – Whelehan 2004: 56–58, Renzetti – Curran 2003: 20). Muže a ženy pojmám jako subjekty, které jsou produkty sociální konstrukce a genderové socializace, a nikoliv odevzdávanými nositeli/nositelkami přírodních daností. Zároveň se distancuji od

směšování konceptu genderu s konceptem pohlaví, které chápu jako dichotomní, biologicky ukotvenou kategorii.

Literatura a moc

Patriarchální řád, z pozice všeprostopupující dominance a (zdánlivé) neviditelnosti a (údajně) přirozenosti, využívá celé šíře prostředků, jak skrze mocenské a normativní vztahy i existující diskurzy reprodukovat a upevňovat hierarchické vztahy mezi muži a ženami (Bourdieu 2000: 24). Vedle jiných institucí, jako jsou média, škola, církev či rodina, je literatura, konkrétně literární kánon – jemuž historicky a v nemalé míře i dnes dominují muži – efektivním nástrojem managementu symbolické moci (Robinson 1985: 106).

Feministické literární kritičky a kritikové argumentují, že proces čtení (ale i psaní či mluvení) není zbaven ideologických nánosů odvozených od patriarchální moci. Podle Annette Kolodnyové je čtení – stejně jako interpretační techniky – naučenou aktivitou, jež je historicky podmíněna a v souvislosti s formami uspořádání vztahů mezi ženami a muži též nevyhnutelně genderována (Kolodny 1985b: 47). Hovoří-li Kolodnyová o tom, že čtení je naučené, nemá na mysli osvojení si schopnosti rozeznávat na stránce jednotlivá písmena a slova a jejich skládání do vět. Kritičku zajímají internalizovaná paradigmatata, která v textu čteme. Autorka pojímá paradigma jako získanou optiku či jako soubor kódů, které jsou v konkrétní společnosti spojeny s jejími zvyklostmi, pohledem na svět a pojetím sebe sama. Čtecí návyky – a tedy i paradigmatata reflektující a reproduktující realitu, jež je v dané společnosti považována za platnou – se u čtenářů a čtenářek postupně upevňují a fixují, čímž každá zkušenost se čtením ve svém důsledku funguje normativně, neboť strukturuje čtenářská očekávání vztahující se na všechna literární díla, která budou napříště čtena (Kolodny 1985a: 153). Jelikož jsou paradigmatata pro čtení, stejně jako pravidla pro psaní, estetické kvality a kanonizaci literárních děl určována a konstruována v rámci společenské reality hierarchických genderových vztahů, mohou být čtenářky vis-à-vis androcentrickým kanonickým dílům vmanipulovány „do sexistických schémat“, v nichž, jak upozorňuje Judith Fetterleyová, mají přijmout patriarchální morálku a/nebo hodnoty mužských literárních protagonistů a nikoliv ženských postav (Kolodny 1985a: 153, Fetterley 1978: xii):

Jedna z hlavních věcí, jež udržuje [sexistická] schémata naší literatury nedostupná vědomí ženské čtenářky, a proto nepostižitelná, je póza apolitičnosti, předstírání, že literatura pronáší univerzální pravdy skrze výrazy, z nichž vše osobní, ryze subjektivní, bylo odstraněno nebo alespoň prostřednictvím umění přeměněno na to, co je reprezentativní. Když je podporována, legitimizována a předváděna existence jen jedné skutečnosti, a když takový omezený pohled trvá na své úplnosti, pak zde máme podmínky nutné pro takové zmatení vědomí, v němž nepostižitelnost jen vzkvátá. (Fetterley 1978: xi)

K patriarchátu přátelské reprezentace ženství obsažené v androcentrických mužských dílech situují čtenářku do pozice, kdy v sobě musí zahrnout část své genderové identity (Fetterley 1978: xii, Morrisová 2000: 42). Podle Fetterleyové tak kulturní realitou v literatuře není kastrování, zženšťování muže [*emasculation*] prostřednictvím například epizodických záporných ženských postav (viz ve „Zlatém kolovratu“ macechu s dcerou ve vztahu ke králi, vražedníci v „Holoubkovi“), nýbrž pomužšťování [*immasculation*] ženy skrze inherentní významy obsažené v jazyce, literatuře a literárním provozu a skrze implicitní apel zprostředkovaný celoživotní socializací, aby se ženy ztotožnily s patriarchálním pohledem na ženství a s mužským pohledem na ženu.

Vzdorné čtení

Tento článek teoretizuje možnosti interpretace Erbenovy *Kytice* osobou, která čte „jako žena“. Rozhodnutí „číst jako žena“ (Culler 1991, Jacobus 1986) je jak v případě žen, tak mužů vědomým zaujetím pozice, která umožňuje takové čtení, jež v textu reflektuje skryté patriarchální významy či o tento typ reflexe usiluje. Kapacita číst proti srsti sexistických schémat tak není vázána na biologickou determinaci a dichotomní genderovou socializaci. Jonathan Culler antipatriarchální, vzdorné čtení „jako žena“ vysvětluje jako komplexní, dvojaké a rozpolcené „zadání, [protože] se odvolává na podmínku, aby čtoucí osoba byla ženou, jako by se jednalo o něco daného, a současně vyzývá k tomu, aby tato podmínka byla teprve navozena či aby jí bylo teprve dosaženo“ (Culler 1991: 513).

Feministická výzva k zaujetí této kritické pozice stojí v liminálním prostoru mezi esencialismem a konstruktivismem. Odklon od biologizujících pojetí pohlavní identity zabraňuje opozitnímu zjinačování

a potvrzování stávajících konceptů nadřazeného, univerzalizovaného mužství a Druhého ženství. Fakt, že ženy nečtou „jako ženy“, sice na straně jedné souvisí s jejich socializací v patriarchální společnosti, jež je přiměla například stát na straně kárajícího vypravěče v „Pokladu“ spíše než na straně zbožné a chudé, patrně ovdovělé matky, jejíž úsilí sesbírat náhodně odkryté zlaťáky lze dnes s ohledem na fenomén tzv. feminizace chudoby alternativně vykládat jako zoufalou šanci o materiální zajištění sebe a svého syna, nikoli tradičně jako sobecké oblouznění mamonem a selhání mateřské zodpovědnosti. Na straně druhé je příčinou i skutečností, že ženy „byly/jsou odcizeny zkušenosti, která jim jako ženám přísluší“ (Culler 1991: 514). Podle Elaine Showalterové tak hypotéza ženy-čtenářky nabourává zavedené koncepty čtení a ideologické soudržnosti literatury, poněvadž „mění naše chápání daného textu a probouzí v nás povědomí o významnosti kódů závislých na pohlaví“ (Showalter 1998: 216). Tradiční literární kritika předjímá model univerzálního čtenáře, který v souvislosti s humanistickým konceptem univerzálního lidství je nevyhnutelně chápán jako muž. Představa ženy-čtenářky disponující jiným typem zkušenosti a její diskurzivní konstrukce (Scott 1991: 793) proto implikuje jiné významy a interpretace textu.

Genderovanost morálního řádu v *Kytici*

Tento článek představuje argument, že Erbenova *Kytice*, respektive řád, jemuž jsou ve sbírce podřízeny ženské postavy, interpeluje čtenáře a čtenářky ke zvnitřnění patriarchálních norem. Výrazná genderovanost Erbenova díla se neomezuje pouze na obsah a dějovou linii jednotlivých básní-legend či na volbu výrazů odkazujících k ženským a mužským postavám. Výrazná genderovanost se rovněž projevuje ve způsobech, jimiž autor konstruuje situace, do kterých své postavy zasazuje.

Výchozím epickým jádrem děje v Erbenově sbírce je přestupek ženy vůči morálnímu řádu (Voisine-Jechová 2005, Vodička 1998, Dvořák 1960, Lehár et. al. 1999, Balajka 2001). Ženské protagonistky, s výjimkou „Záhořova lože“, jsou hybatelkami děje ve všech básních, a tudíž nesou zodpovědnost jak za své (pře)činy, tak za děj básně. Vojtěch Jirát si všímá, že „Erben staví domov, život, ba celý vesmír pod ochranu ženy. [...] Není balady, která by se obešla bez žen; o mužích se však leckdy učiní jen zmínka, ba mnohdy ani ne ta“ (Jirát 1978: 135).

Morální řád, jemuž se hrdinky v *Kytici* protíví, nikdy nepřihlíží k okolnostem, nepozastavuje se nad závažností či nezávažností přestupku, nedbá jejich omluv, proseb ani důvodů, kterými by bylo možné jejich skutky vysvětlit. Podmínky jsou implicitně nastaveny tak, že protagonistky musí nevyhnutelně selhat a řádu se protivit. V „Polednici“ tento řád trestá úmrtím potomka matku frustrovanou nahromaděnou prací v kuchyni a stresovanou dětským pláčem za to, že hledá úlevu v rouhání: „Bodejž by tě sršeň sám – ! / Že na tebe, nezvedníku, / polednici zavolám! // Pojď si proň, ty polednice, / pojď, vem si ho, zlostníka!“ (Erben 1988: 49), nebo ve „Svatebních košilích“ legitimizuje „sadistické násilí“ (Thomas 2007: 173), psychickou i fyzickou torturu nevěsty-sirotka čekající po léta věrně na ženicha, když se v zoufalém stresu obrací na Pannu Marii a v modlitbě se uřekne: „Maria, panno přemocná, / ach budiž ty mi pomocna: / vrať mi milého z ciziny, / květ blaha mého jediný, / milého z ciziny mi vrať, / aneb život můj náhle zkrat“ (Erben 1988: 36).

I ve „Vodníkovi“ jsou pravidla Erbenova řádu nastavena tak, že hrdince nenabízejí jediného východiska – protagonistka se nachází v situaci, která je dilematem bez přijatelného řešení či možnosti kompromisu: žena má volit buď mezi vztahem ke své matce, nebo ke svému vodnímu manželovi, který ji vězní pod vodou, zatímco jejich společné dítě – symbolizující znásilnění dívky Vodníkem po jejím pádu do tůně – je otcem drženo jako rukojmí pod rybníční hladinou.

Tento obraz ilustruje bezvýchodnost binárního nastavení hierarchického, patriarchálního genderového řádu. Hrdince se v této scéně upírá autonomie v rozhodování o vlastním životě a těle. Erben ženu zpodobňuje jako majetek muže. Je to on, kdo určuje, kdy a s kým se smí jeho násilím pojatá manželka stýkat. Zároveň báseň dokumentuje omezování svobodného pohybu žen: nebude-li Vodníkovi manželka po vůli a poslušna jeho příkazů nebo se odmítne neustále zdržovat v domácnosti, bude vinna smrtí dítěte, třebaže vykonavatelem vraždy bude otec.

V tradičních interpretacích je tento obraz pojímán jako nejzazší vyústění ženina prvotního neuposlechnutí matčina příkazu: „Ach nechod, nechod na jezero, / zůstaň dnes doma, moje dcero!“ (ibid.: 108). Významná zde však není jen dceřina lhostejnost k prosbám matky, nýbrž matčin apel na to, aby se dcera zdržovala doma, nechodila ven, protože tam hrozí nebezpečí, a to navzdory tomu, že se dcera zcela v intencích genderových rolí chce věnovat ženské domácí práci – prání: „Ráno, raníčko panna vstala, / prádlo si v uzel zavázala / ,Půjdu,

matičko, k jezeru, šátečky sobě vyperu“ (ibid.: 107). Jelikož „nemá dceruška, nemá stání, / k jezeru vždy ji cos pohání“, končí panna „obluzena, polapena / v ošemetné síť“ a stává se nedobrovolně Vodníkovou nevěstou a matkou „synáčk[a] s zelenými vlásky“ (ibid.: 108, 111).

Z děje básně vyplývá, že se hrdinka provinila nejen nerespektováním matčina zákazu a svou zvědavostí („nemá stání, / k jezeru vždy ji cos pohání“ – ibid.: 108), ale především tím, že se rozhodla pro svobodný pohyb, který podléhá pouze její libovůli. Takové počínání však patriarchální řád ženě zapovídá (Bourdieu 2000: 30). Vydá-li se protagonistka za hranice ženské soukromé sféry do sféry muži kontrolovaného veřejného prostoru – zde do prostoru mimo matčinu světnici –, musí se podrobit mužskému diktátu. Svoboda pohybu ženské hrdinky se proto zdá být ohraničena zdmi domácnosti; významově je však tato věta sama o sobě kontradikcí.

Skrytým paradoxem patriarchálního uspořádání totiž je, že setrváním v domácnosti žena de facto potvrzuje svou druhořadou pozici. Jinými slovy, ať už se v *Kytici* žena vzepře řádu – který není ničím jiným, než řádem patriarchálním prodchnutým křesťanskou morálkou –, či se mu podvolí, vždy participuje na reprodukci symbolické dominance mužského ženskému. Na tento typ ukotvení moci upozorňuje Bourdieu, když tvrdí, že „[s]ymbolická moc se může uplatňovat jedině za přispění těch, kdo jsou jejím předmětem a kdo ji snášejí právě proto, že ji spoluvytvářejí“ (ibid.: 39).

Diskutovaný Erbenův řád, třebaže se pro absenci odkazů na vně-textovou realitu zdá být univerzálně platný a lhostejný k historické determinaci (Vodička 1998: 560), je produktem lidského myšlení a rozlišování mezi zlem a dobrem, jež se neodehrávají mimo oblast patriarchální ideologie, a to ani tehdy, hovoříme-li o křesťanské morálce odvozené od příkázání zjevených Bohem, jejichž interpretace v praxi ležela a doposud ve značné míře leží v rukou mužů (Letherby 2003, Abbot – Wallace 1997, Opočenská 1995). Tudíž obraz toho, jakým způsobem je v Erbenově *Kytici* s hrdinkami nakládáno, může, ale nezbytně nemusí popisovat skutečnost odžitou reálnými ženami, nicméně vždy může vypovídat o patriarchálních mizogynních představách. Alfred Thomas v této souvislosti demaskuje ideu Erbenova „morálně stabilního řádu“, kde existuje vyrovnané pojetí mužského a potažmo ženského postavení ve zřetelně hierarchizovaném světě morálky jako „podchycení silné vrstvy sadistického násilí, zejména vůči ženám“ (Thomas 2007: 173).

Mateřství v *Kytici*¹

Snad vůbec nejdiskutovanějším tématem *Kytice* – které je plně pohrouženo právě do limitů patriarchálního řádu – je „vroucí oslava mateřství“ (Balajka 2001: 145). Obrazy mateřství zde jsou však výrazně ambivalentní. Matky v „Mateřídoušce“², „Lilii“ a „Vrbě“ umírají a pro Jakobsona je jejich smrt „koncem a zároveň trváním – matka umírá, mateřství žije“ (Jakobson 1995: 507). „Polednice“, „Vodník“ a „Dceřina kletba“ zpodobňují smrt dítěte a tíž autor konstatuje, že „život matky a život dítěte se navzájem téměř vylučují“ (ibid.).³ Identita Erbenových protagonistek, které s výjimkou Dory, Hany a věstkyně Libuše postrádají vlastní jména, je nezřídka odvozena od jejich sociálních vztahů a reprodukčních schopností (nevěsta, manželka, dcera, panna, rodička, matka aj.), zatímco mužské postavy jsou častěji označovány povoláními, která vykonávají, či výrazem spojeným s autoritou (sluha, posel, oráč, vrah, pán, král, kníže) (Kynčlová 2009: 79–83). Vztahová pojmenování a výrazy spjaté s ženskou biologii napomáhají fixovat patriarchální genderový stereotyp, že ženina identita je vrozenou entitou odkazující na její fertilitu.

V esencialistickém pojetí biologického determinismu se tak ženin reprodukční potenciál stává imperativem; žena se stává skutečnou ženou a úplnou osobností až tehdy, kdy počne potomka (Rich 1995: 22, 63, 85). Podle Zuzany Kiczkové je tento druh ztotožnění ženství s mateřstvím ve smyslu reprodukční funkce „základním pilířem patriarchálního uspořádání a jeho ideologie“, který je mimo jiné udržován prostřednictvím diskurzu, jenž glorifikuje mateřství (Kiczková 2006: 418–419). Mariana Szapuová redukcionismus vztažený na ženskou subjektivitu rozebírá následovně:

[Patriarchální] ideológia je postavená na dvojnásobnom redukcionizme: najprv sa žena redukuje na matku a zároveň matka, resp. materstvo sa redukuje na akúsi biologickú funkciu. Inými slovami, z biologicky podmienenej

1 Část této podkapitoly věnující se myšlení Sary Ruddickové je aktualizovanou verzí pasáže z textu „Bezdětné matky: předmluva k českému vydání“, na kterém jsem spolupracovala s Blankou Knotkovou-Čapkovou a který vyšel v knize *Bytí či nebytí matkou. O životě bez dětí* od Lynne Van Luvenové, Praha: Volvox Globator 2010.

2 Jelikož první báseň sbírky je eponymní s názvem celého díla, používám zde pro tuto báseň titul „Mateřídouška“, pod kterým báseň žije v obecném povědomí českého čtenářstva.

3 Mukařovského autorský tým formuluje tutéž myšlenku podobně: „Vůbec je vztah matky a dítěte u Erbeny často podivně napjatý; životy obou jako by se navzájem vylučovaly“ (Mukařovský 1960: 557).

reprodukčnej schopnosti žien vytvára táto ideológia mýtus, podľa ktorého (patriarchálnymi spoločenskými podmienkami skonštruované) materstvo je nevyhnutným a základným poslaním žien, je ich základnou, prirodzenou funkciou a zároveň i najvyšším cieľom, naplnením zmyslu ich životov. (Szapuová 2006: 346)

Jak uvádza Kiczková, v rámci biologického konceptu mateřství je „materstvo určené a vymedzené schopnosťou žien otehotnieť a porodiť dieťa. Samotné porodenie dieťaťa sa berie a uznáva ako potrebná príčina, respektíve dostatočný dôvod pre status materstva ako niečoho, čo je ženám prirodzené (v zmysle dané od prírody) a čím sa podstatne líšia od mužov“ (Kiczková 2006: 417). Mateřství je však tiež sociálnym konceptom. Sara Ruddicková dekonstruuje jak esenciální pojetí ženství jako existence určované schopností porodit dítě, tak esenciální pojetí mateřství zabezpečujícího reprodukci rodu. Nedefinuje mateřství v intencích biologického konceptu, nýbrž přichází s pojmem sociálního mateřství, v jehož rámci je mateřství konceptualizováno jako mateřská práce [*maternal work*]. Matkou se tak rozumí „osoba, která na sebe bere zodpovědnost za život dítěte a péče o dítě tvoří významnou část jejího nebo jeho pracovního života“ (Ruddick 1989: 40). Přivlastňovací zájmena „jejího a jeho“ jsou zde namíste: podle Ruddickové představuje péče o dítě práci jak pro ženy, tak pro muže. Autorka reflektuje odlišnosti v tzv. ženské a mužské biologii a fakt, že „většina lidí, kteří na sebe vzali mateřskou práci, měli/mají ženská těla“, a taktéž zohledňuje skutečnost, že „praxe a kulturní reprezentace mateřské péče jsou silně ovlivněny a často ztělesňovány převažujícími formami femininity“ navzdory tomu, že některými „matkami mohli být muži“ (Ruddick 1989: 41). Přesto podle Ruddickové – bez ohledu na rozdíly mezi ženskými a mužskými matkami [*female and male mothers*] – neexistuje důvod, proč se nutně ztotožňovat s tradiční představou, že jedno pohlaví je předurčeno zhostit se mateřské práce lépe než pohlaví druhé. Genderové stereotypy a biologizující pohledy na ženu nám znesnadňují myslet limity a možnosti ženských a mužských těl jinak než prostřednictvím zavedených koncepcí biologických a hlavně genderových rolí (Ruddick 1989, Kynčlová – Knotková-Čapková 2010).

Osoba, která se stává matkou v ruddickovském smyslu slova, je osobou, která vstupuje do aktivního vztahu s dítětem, reaguje na jeho potřeby a zajišťuje jeho ochranu, rozvoj a sociální přijetí, a to na základě osobního rozhodnutí do takového vztahu vstoupit. Mateřství, ve smyslu mateřské práce, je podle Ruddickové tedy sociální konstrukcí. Nic-

méně, jak poukazuje Kiczková, mateřské a biologické není možné zcela oddělit, ale významné zde je, že tyto dvě podstaty nelze bezesbytku ani ztotožnit, ani sloučit, jako tomu je v Erbenově sbírce (Kiczková 2006: 422).

Příklady uvedené v tomto článku ilustrují feministickou interpretaci čtení „jako žena“ z hlediska genderové analýzy, pro niž *Kytice* skýtá takřka bezbřehé množství podnětů. Třebaže se zde věnuji pouze mimu z nich, dovoluji si tvrdit, že z důvodu celoživotního genderově-socializačního tréninku může být pro některé čtenářky, stejně jako některé čtenáře, které/kteří alespoň na bazální úrovni reflektují genderovou zatíženost a hierarchičnost společenského uspořádání, problematické a možná i bolestné se s Erbenovými protizenskými situacemi vypořádat, natož identifikovat. Netvrdím však, že *Kytice* je „škodlivým“ (Schweickart 1986: 49) dílem, protože znázorňuje ženské hrdinky v podřízeném postavení vůči řádu věcí a v porovnání s mužskými protagonisty – například pokání činícím a nakonec vykoupeným Záhořem – je trestá přísněji. Těžiště kritiky tkví v tom, že k Erbenově předpokládanému nakládání se ženami dochází v rámci nejširšího kontextu patriarchální společnosti, jejíž pohled na femininitu vždy koresponduje s konceptem kulturně konstruované ženské jinakosti, jež zakládá půdu pro zjinačování, a (z)neuznání ženství jako k mužství rovnocenného korelátu lidské existence.

Souhlasím s Patrocinio Schweickartovou, že „čtení mužských textů bez ohledu na to, jak ostře jsou mizogynní, by mohlo [ženám-čtenářkám] působit jen malou újmu, kdyby se jednalo o ojedinělou záležitost“ (Schweickart 1986: 50). Jádrem problému spočívá v tom, že androcentrické texty – jako *Kytice* – jsou všude a jsou nereflektovaně čteny v kontextu hierarchické patriarchální kultury.

Prameny

ERBEN, Karel Jaromír

1988 *Kytice*, ed. Rudolf Havel (Praha: Odeon) [1853]

Literatura

ABBOT, Pamela – WALLACE, Claire

1997 *An Introduction to Sociology. Feminist Perspectives* (London/New York: Routledge)

BALAJKA, Bohuš

2001 *Přehledné dějiny literatury 1. Dějiny české literatury s přehledem vývojových tendencí světové literatury do devadesátých let 19. století* (Praha: Fortuna) [1995]

BOURDIEU, Pierre

2000 *Nadoláda mužů*, přel. Věra Dvořáková (Praha: Karolinum) [1998]

CULLER, Jonathan

1991 „Reading as a Woman“, in Robyn Warhol, Diane Price Herndl (eds.): *An Anthology of Literary Theory and Criticism* (New Brunswick: Rutgers University Press), s. 509–524 [1982]

DVOŘÁK, Karel

1960 „Karel Jaromír Erben“, in Felix Vodička (ed.): *Dějiny české literatury 2. Literatura národního obrození* (Praha: ČSAV), s. 542–566

FETTERLEY, Judith

1978 *The Resisting Reader. A Feminist Approach to American Fiction* (Bloomington: Indiana University Press)

JACOBUS, Mary

1986 *Reading Woman. Essays in Feminist Criticism* (New York: Columbia University Press)

JAKOBSON, Roman

1995 *Poetická funkce*, ed. Miroslav Červenka (Jinočany: H & H)

JIRÁT, Vojtěch

1978 *Portréty a studie*, ed. Josef Čermák (Praha: Odeon)

KICZKOVÁ, Zuzana

2006 „Sociálne materstvo: Koncepcia a príbeh“, in Petra Hanáková, Libuše Heczková, Eva Kalivodová (eds.): *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity* (Praha: Sociologické nakladatelství), s. 417–433

KOŁODNY, Annette

1985a „Dancing through the Minefield: Some Observations on the Theory, Practice and Politics of a Feminist Literary Criticism“, in Elaine Showalter (ed.): *The New Feminist Criticism. Essays on Women, Literature and Theory* (New York: Pantheon Books), s. 144–167 [1980]

1985b „A Map for Rereading: Gender and the Interpretation of Literary Texts“, *ibid.*, s. 46–61 [1980]

KYNČLOVÁ, Tereza

2009 *Analýza Erbenovy Kytice v kontextu feministických literárních teorií*, diplomová práce, Praha: Univerzita Karlova, FHS

KYNČLOVÁ, Tereza – KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka

2010 „Bezdětné matky: předmluva k českému vydání“, in Lynne Van Luvenová (ed.): *Být či nebýt matkou. O životě bez dětí* (Praha: Volvox Globator), s. 9–23

LEHÁR, Jan (et al.)

1999 *Česká literatura od počátků k dnešku* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny) [1998]

LEATHERBY, Gayle

2003 *Feminist Research in Theory and Practice* (Buckingham/Philadelphia: Open University Press)

MOI, Toril

1991 *Sexual/Textual Politics. Feminist Literary Theory* (New York: Routledge) [1985]

MORRISOVÁ, Pam

2000 *Literatura a feminismus*, přel. Renata Kamenická, Marian Siedloczek (Brno: Host) [1993]

OPOČENSKÁ, Jana

1995 *Žpovzdálí se dívaly také ženy. Výzva feministické teologie* (Praha: Kalich)

PILCHER, Jane – WHELEHAN, Imelda

2004 *Fifty Key Concepts in Gender Studies* (London: SAGE Publications)

RENZETTI, Claire M. – CURRAN, Daniel J.

2003 *Ženy, muži a společnost*, přel. Lukáš Gjurič (Praha: Karolinum) [1999]

RICH, Adrienne

1995 *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution* (New York/London: W. W. Norton) [1976]

ROBINSON, Lillian

1985 „Treason Our Text: Feminist Challenges to the Literary Canon“, in Elaine Showalter (ed.): *The New Feminist Criticism. Essays on Women, Literature and Theory* (New York: Pantheon Books), s. 105–121 [1983]

RUDDICK, Sara

1989 *Maternal Thinking. Toward a Politics of Peace* (Boston: Beacon Press)

SCOTT, Joan

1991 „The Evidence of Experience“, *Critical Inquiry*, č. 17, s. 773–797

SHOWALTER, Elaine

1998 „Pokus o feministickou poetiku“, přel. Libora Oates-Indruchová, in eadem (ed.): *Dívčí válka s ideologií. Klasické texty angloamerického feministického myšlení* (Praha: Sociologické nakladatelství), s. 209–234 [1979]

SCHWEICKART, Patrocínio

1986 „Reading Ourselves: Toward a Feminist Theory of Reading“, in Elizabeth Flynn, eadem (eds.): *Gender and Reading. Essays on Readers, Texts and Contexts* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press), s. 31–62

SZAPUOVÁ, Mariana

2006 „Hra na imaginárne: Obrazy materstva vo filme *Modré z neba*“, in Petra Hanáková, Libuše Heczková, Eva Kalivodová (eds.): *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity* (Praha: Sociologické nakladatelství), s. 345–360

THOMAS, Alfred

2007 *The Bohemian Body. Gender and Sexuality in Modern Czech Literature* (Madison: University of Wisconsin Press)

VODIČKA, Felix

1998 *Struktura vývoje* (Praha: Dauphin) [1969]

VOISINE-JECHOVÁ, Hana

2005 *Dějiny české literatury*, přel. Aleš Haman (Jinočany: H & H) [2001]

Resistant feminist reading and gender analysis based on examples from Erben's *Kytice*

This article employs gender as an analytical category in a literary analysis of Karel Jaromír Erben's collection of poetry *Kytice* (Bouquet, 1853). It draws on methods introduced by Anglo-American feminist literary criticism during the 1970s and 1980s and at the same time reflects upon the potentials of poststructuralist theory for addressing gender analysis of this particular collection of poetry. Resistant reading which particularly investigates the relationship between women readers and literature within the contexts of patriarchal society based on hierarchical gender organization and the specificities of women's experience represents the major methodological point of departure of the article. The ways in which situations and relations portrayed in the collection become highly gendered are demonstrated both on workings of the moral order bearing on the female protagonists of the collection and on the phenomenon of motherhood, which conditions the protagonists' identity. The article shows the paradoxes of the power structure of the moral order in *Bouquet* and discusses the possibilities of deconstructing the biological determination of motherhood, thus uncovering a new potential for interpretation of this canonical work.

Keywords

feminist literary theory, gender analysis, resistant reading, Karel Jaromír Erben, The Bouquet, motherhood